

tukthus var riktig. Samtiden var dock inte lika övertygad om detta; t.ex. historikern Aulis J. Alanen skriver i sin memoarbok *Perinteitä ja paljastuksia* (1987) att det förekom antydningar om att Aarne Runolinna i själva verket varit den skyldige, men att brodern hade tagit på sig skulden. Det hade kunnat vara på sin plats att i sammanhanget något beröra även dessa spekulationer. Tacksam får man däremot vara för att författaren inte förfaller till att berätta historien om hur Mannerheims visitkort hamnade i skålen som stod framme i Crauchers salong.

Selén redogör inte heller för de märkvärdiga interiörer som blottades under rättegången; en dryg vecka innan domen föll uppenbarade sig två kvinnliga vittnen från Åbo, som påstod sig ha hört att Crauchers baneman utsetts genom lottnings bland några Lappomän. De sade också att allting inte hade gått rätt till då Runolinna dragit den "vinnande" lotten: hans namn hade förekommit på flera av lotterna. Efter polisförhöret i Åbo hade en lappoman uppsökt dessa bägge vittnen och krävt att de skulle frånga sina utsagor och i stället hålla sig till uppgifterna i det maskinskrivna formulär han överräckte till dem. De två kvinnornas vittnesmål lämnades dock utan beaktande av domstolen. Summa summarum: trots en imponerande detektivinsats har Kari Selén inte förmått lösa alla gåtorna i fallet Minna Craucher.

Henrik Ekberg

Jussila torpederar kuppteorin

Osmo Jussila, *Suomen tie 1944–1948. Miksi siitä ei tullut kansandemokratiaa* [Finlands väg 1944–1948. Varför landet inte blev en folkdemokrati] WSOY. 277 s. Helsinki 1990.

Osmo Jussilas bok framstår som en syntes och komplettering av den forskning som utförts rörande problematiken kring "farans år" sedan vissa centrala arkiv (Paasikivis dagböcker och arkiv, FKP:s arkiv) i mitten av 1980-talet blev tillgängliga för forskningen. I fråga om tidigare forskning stöder Jussila sig fr.a. på undersökningar av den tyske historikern Hermann Beyer-Thoma och forskarna inom projektet "FKP:s historia" Kimmo Rentola och Raimo Parikka. Bland det nya källmaterial Jussila använt kan man nämna general Sihvos papper samt Statspolisens material.

Enligt Jussilas undersökning karakteriserades Sovjetunionens Finlandspolitik av en vid målsättning; optimimålsättningen var Finlands "sovjetisering" och minimimålsättningen en utveckling som ungefär motsvarade de relationer som sedan förverkligades. Jussila för fram likadana fakta rörande den sovjetiska politiken som i tiden gav Paasikivi anledning att utropa: "Det här är förskräckligt!". Men å andra sidan framstår Sovjetunionens (Stalins) politik som en försiktig strävan att undvika komplikationer. Den sovjetiska politiken gynnade ett kommunistiskt maktövertagande också i Finland, men detta borde ske "utan bråk". Sovjetunionen var inte redo att främja maktövertagandet på ett effektivt sätt. Borgerskapet skulle kväsas med "silkesvantar" såsom i Tjeckoslovakien. Om detta inte gick för sig föredrog Sovjetunionen att slå vakt om relationerna med ett "borgerligt" Finland.

I fråga om den okonventionella diplomatins medel lyfter Jussila särskilt fram de sovjetiska diplomaternas kontakter med Urho Kekkonen. Det förefaller som om han inte helt skulle utesluta "Timo-teorin", d.v.s. KGB-avhopparen Golitsyns påstående att Kekkonen var KGB-agent med kodnamnet "Timo".

Enligt Jussila finns det en mängd myter beträffande finländsk politik efter kriget. Botten faller ur de flesta när de granskas med normal historisk källkritik. Även om hans slutledningar i detta avseende inte är nya, är de grundligare dokumenterade än tidigare. En sådan myt är den kommunistiska "barrikadlinjen". Jussila har lagt ned mycken möda t.ex. på att bedöma källunderlaget för det s.k. Tammerfors-fallet. Resultatet av hans källkritiska granskning är nämligen, att de uppgifter som generalstabens övervakningsavdelning våren 1945 insamlade från Tammerfors om förberedelser för ett väpnat uppror byggde på att en alkoholiserad agent försökte leva upp till uppdragsgivarens förväntningar. "Barrikadlinjen" reduceras till en attitydradikalism, som hade ett visst inflytande på fältet och bland vissa ledare.

På samma sätt torpederar Jussila också de sista beläggen som förefaller att bevisa förekomsten av en kommunistisk statskuppplan våren 1948. De källuppgifter som styrker förekomsten av en kupplan visar sig den ena efter den andra vara resultat av förväntningar och rykten samt skroderande bland männen i ledet. Enligt Jussila byggde de säkringsåtgärder som armén och polisen vidtog under Paasikivis ledning på en totalt föråldrad uppfattning om kommunisternas politiska strategi. Man förberedde sig för att avvärja angrepp från väpnade garden mot arméns depåer och garnisoner, enligt modell av händelserna i Estland 1924. Också bankdirektör Kallialas promemoria om kupplanerna byggde på Tuure Lehéns texter från 1920-talet. Däremot vidtog man inga förberedelser för att avvärja en eventuell inblandning i finländska angelägenheter från flottbasen i Porkkala.

Sedan Jussila torpederat kuppteorin, visar han att kommunisternas

politik trots allt innehöll alla de element med vilkas hjälp deras partikamrater åren 1944–1948 övertog makten i länderna i den sovjetiska maktsfären i Öst- och Centraleuropa. De finländska kommunisterna tillägnade sig den "national-demokratiska inriktningen", som de i allmänhet kallade "den demokratiska riktningen", på samma sätt som i de andra länderna. Statspolisen, som från våren 1945 kontrollerades av kommunisterna, siktade i sin verksamhet på att ställa hela ordningsmakten under kommunistisk kontroll och den vägen likvidera sina politiska motståndare. Kontrollkommissionen försökte främja dessa strävanden och de ställningstaganden som förmedlades från Moskva förutsatte att kommunisterna skulle avancera mot den slutliga segern.

Jussila har dock utfört ingående källforskningar, som mera övertygande än tidigare visar, att kommunisternas kampanjer våren 1948 inte tog sikte på ett omedelbart maktövertagande, utan att målet helt enkelt var en seger i riksdagsvalet i juli. Han försvarar den ståndpunkt som tidigare framförts bl.a. av *Anthony Upton*, att kommunisternas motståndare var smartare och fick dem att framstå som skyldiga.

Jussila tolkar dock de s.k. Leino-strejker som följde på dessa händelser på ett sätt som jag har svårt att acceptera. Han ser nämligen strejker som en mycket stark stegring av den kommunistiska organisationsaktiviteten. Den kunde ha utvecklats till "detta något", som i sin tur kunde ha lett till en kommunistisk valseger, ifall Moskva inte hade gett direktiv att avbryta aktiviteten. Kunde man inte snarare dra slutsatsen att orsaken till att Leino-strejker misslyckades var arbetarnas oviljighet att ge sig in på politiska strejker som medförde minskade inkomster. Dessa stämningar underblåstes ytterligare av den socialdemokratiska partiledningen och fackföreningsrörelsens socialdemokratiska ledare.

Jussilas granskning rör sig emellertid på en smalare bas än bokens titel låter förstå. Boken svarar endast till en del på underrubrikens fråga om "varför Finland inte blev en folkdemokrati". Jussila stirrar på beslutsfattandet på ordningsmaktens högre nivåer och på konstitutionella synpunkter, vilket får honom att på ett oproportionerligt sätt uppförstora betydelsen av att tjänstemännen var oavsättliga. När "De Tre Stora" skrev in i sin överenskommelse våren 1945 att man skulle avstå från principen om tjänstemännens oavsättlighet, avsåg socialdemokraterna och agrarerna oavsättlighet som socialt privilegium. Det stämmer visserligen att Paasikivi fick dem att i praktiken avstå från detta krav. Men även om tjänstemännens oavsättlighet skulle ha upphävts, på vilka grunder kunde vi vänta oss att kommunisterna i det läge som rådde åren 1945–1948 skulle ha förmått byta ut tjänstemannakåren mot "egna män"?

Frågan om den politiska och ordningsmakten knyts inte i boken till annan samhällelig verklighet, utom i form av allmänt hållna iakttagelser om hur Finland inte ockuperades under eller efter kriget och hur det

statliga livet sålunda kunde gå vidare. Medborgarsamhället efter kriget var ingalunda en förlängning av läget under mellankrigstiden, utan år 1945 skedde en explosionsartad tillväxt inom organiserings alla sektorer. Det förefaller som om Jussila inte hade tagit del av forskningen rörande samhällsutvecklingen i stort efter kriget.

Framför allt inom inkomstfördelningspolitiken lyckades "folkets djupa led" efter kriget göra sin röst hörd på ett tidigare helt okänt sätt. Från väst, d.v.s. från Sverige och via Sverige, strömmade samtidigt nya socialreformistiska idéer in som påverkade t.o.m. arbetsgivarnas agerande. Jussila tar på intet sätt ställning till hur dessa nya samhällsförhållanden kan ha påverkat kommunisternas möjligheter att genomföra sin strategi för ett maktövertagande.

Jussila behandlar likaså socialiseringsfrågan enbart i belysning av kommunisternas strävanden. Därmed framträder t.ex. socialdemokraternas politik som "paradoxal", eftersom den inte faller in i referensramens kategorier. Såväl socialdemokraternas politik som socialiseringskommitténs uppdrag byggde på nya västliga läror om en mera långtgående statsdirigering av ekonomin. Dessa läror bildade bakgrunden också för Paasikivis reflexioner, då han kritiserade högerns enögt avvisande inställning.

Tapani Paavonen